

100 AASTAT VENE RAADIO- LUUREST EESTIS

Aastatel 1915–1917 asus Eesti mandriala loodenas Peraküla lähedal luidetepealse metsas Vene impeeriumi üks salajasemaid sõjalisi objekte – Balti laevastiku raadioluure vastuvõtu-dešifreerimisjaam. Venekeelses kirjanduses nimetati seda Spithami eriotstarbeliseks radiojaamaks.

TIIT KALJUSTE
FOTOD: TIIT KALJUSTE
ASUKOHA PLAAN: J. MALTSEV

Esimene maailmasõda algas ametlikult 28. juulil 1914. aastal. Läänemeres tekkis vastasseis Saksa ja Vene keisririigi sõjalaevastike vahel. Sõjatehnika oli tolleks ajaks juba küllaltki arenenud, kuid organisatsiooni-

lised küsimused jätsid soovida. Pigem oli Läänemeres tegemist tublide mereväebürookraatide juhitud mereoperatsioonidega kui päris lahingutegevusega, milles tehtud vigade eest tuli sageli eluga maksta meremeestel.

Radioside algus

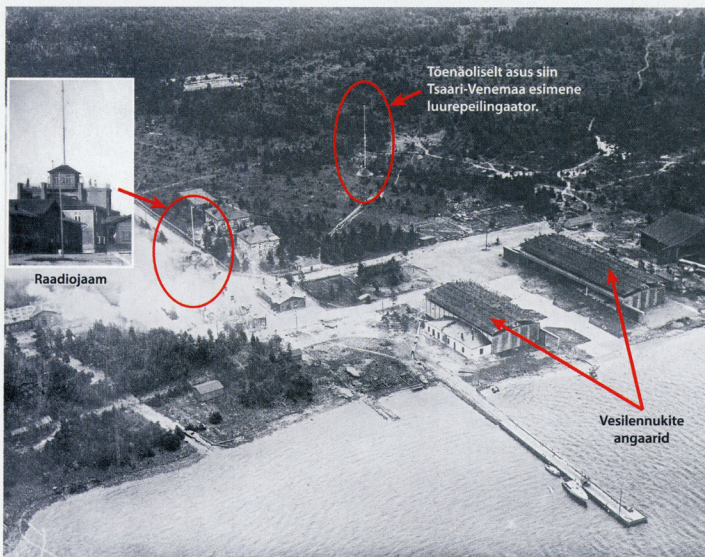
19. sajandi keskpaigast hakkas Venemaal, sh Eestis, levima telegraafside pikkade liiniühenduste abil. Kuid laevadel sellist võimalust polnud ning ühendus maismaa ja laevade vahel puudus.

Traadita telegraaf ehk raadio leitud siiski 1895. aastal G. Marconi ja A. Popovi poolt aastal 1895. Ja juba 1897. aastal alustas A. Popov, kes töötas Kronlinnas Vene mereameti, katseid sidepidamiseks laevade vahel. Esimesed telegraafiaparaadid paigaldati laevadele (sh Balti laevastiku laevadele) 1903. aastal. Kuid juba siis sai selgeks, et juhtmevabalt edastatavaid teateid on võimalik kergesti pealt kuulata ja neid ka segada. Seevastu telegraafliinide

kaudu liikuvaid teateid polnud võimalik pealt kuulata.

1907. aastal võeti Vene keiserliku mereväe poolt vastu otsus rajada vaatluspostid ja -jaamad Soome ja Botnia lahe (Põhjlaht) kallastele ning skääridesse. Esialgu oli plaanis vaid jälgida vaenlase laevu ning hoida ühendust oma laevadega. Luure otstarvet nendel jaamadel veel polnud. Jaamade asukohad valiti välja 1908. aastal ja kaks aastat hiljem hakati jaamu ka rajama.

Esimese maailmasõja puhkedes tehti Balti laevastikule ülesandeks takistada vaenlase laevade liikumist Soome lahes Naissaare meridiaanist ida poole. Sõja alguses puudus Balti laevastikul eraldi laevaluure, lennukeid oli vähe ja väljaõppinud kaadrit nappis. Seevastu oli sakslaste teh-

Tõenäoliselt asus siin Tsaari-Venemaa esimene luurepeilingaator.

Raadiojaam

Vesilennukite angaarid

➤ **RAADIOJAAMA viiv sild.** Uue silla all on näha endised sillapostid.

➤ **1,8 km pikkune mu-nakivitee viis Perakülast raadiojaamani.** Praegu muinsuskaitse all.

➤ **AEROFOTO Kihelkonna lähedalt Papisaare vesilennukite baasist 12.10.1919.** Vasakul asuvad hooned on suitsuvin. Näha on nii raadiojaam kui ka eraldisev antenn. Antenn võis tolleks ajaks olla juba rüüstatud. EFA.114.3-832

➤ **IVAN Ivanovits Rengarten (1883–1920), Balti laevastiku ohvitser.** Vastus raadioluure eest I maailmasõja ajal. Leuitpeilingaatoriantenni, dešifreeris sakslaste sõnumeid ja töötas välja meetodi sõnumite kodeerimiseks Balti laevastikus.

Sada aastat tagasi edastati sõnumeid morsetähstikus. Kui tsiviilkasutuses olevad telegraafid kirjutasid sõnumid telegraafilindile, siis laevastiku raadiojaamades hakati õhus lendlevaid sõnumeid kõrvaklappide abil „pealt kuulama“. Jaamade tegevusraadius paranes seetõttu dunduvalt. Pealtkuulatud sõnum kirjutati paberile ja viidi dešifreerimisosakonda. Teiste rannikujaaamade poolt kinnipüütud radiogrammid saadeti dešifreerimiseks samuti Spithamisse. Peilinguandmeid Spithami dešifreerimisosakonnaga ei jagatud, need saadeti sõltumatult Tallinna.

Sakslased muutsid sõja käigus oma šifreid iga päev, kuid tavaliselt

tunni ajaga olid need lahti muigitud ning Vene luure suutis jälle Saksa laevastiku sõnumeid lugeda.

1916. aastast kasutas Saksa väejuhatas raadiosidet ettevaatlikumalt. 2. märtsil lasid sakslased käiku uue koodiraamatu ja teadete dešifreerimine osutus võimatuks. Seepeale kutsuti Peterburist appi silmapaistev dešifreerija, keisri salanõunik E. C. Fetterlein, kes asus tööpostile 5. mail 1916. Kolme nädala pärast olid koodid lahti muritud ja veel kolme nädala pärast oli välja selgitatud uue koodiraamatu ülesehitus. Enam polnud koodid tähestikulises järjekorras, vaid segamini. Fetterlein leidis vasted 15 000 sõnaühendile ja nii õnnes-

tus sakslaste radiogramme peaaegu täielikult lugeda.

Dešifreeritud sõnumid edastati Spithamist laevastiku staapi ja Tallinnas asuvasse sideteenistuse luureosakonda. See tähendab, et luurega tegeles Tallinnas paralleelselt kaks eraldi osakonda. See dubleerimine ei tulnud eriti kasuks, kuigi probleemi-d tekkimisel omavahel siiski suheldi. Tallinnast liikusid sõnumid Helsingisse ja seal edasi Peterburi.

Merel paiknevatel Vene laevadele saadeti teateid ainult šifreeritud ja raadiojaamade täit võimsust kasutades. Eetrisse lubati minna ainult lühikeseks ajaks. Kasutati „Balti koodi“, mille töötas 1915. aastal välja I. I. Rengarten.

Jaama saatus

1917. aastal tsaar kukutati ning karde-ti, et sõjategevuse käigus satub jaam sakslaste kätte. Seetõttu evakueeriti jaam 1917. aasta lõpus või 1918. aasta alguses ning ülejäänud hävitati lõhkamise teel. Uus Eesti vabariik müüs allesjäänud hooned lammutamiseks, vara tassiti laiali kohalike elanike poolt. Mõõbli sai endale Riguldi mõisa omanik parun von Löven.

2007. aastal toimusid jaama asuko-has J. P. Maltsevi ettevõtmisel lihtsasad uuringud. Samblakihilt alt tulid välja hoonete ja raadiomastide vundamendid ning tuundumata otstarbe-ga süvendid. Suures osas on säilinud jaamani viiv munakivitee ja värava-postid. **7M**